

A NEMZETKÖZI VÁNDORLÁS SZEREPE A MAGYARORSZÁGI NÉPESSÉG SZÁMÁNAK MEGŐRZÉSÉBEN 1999–2050 KÖZÖTT

HABLICSEK LÁSZLÓ–TÓTH PÁL PÉTER

A demográfiai kutatások szerint a népesség számát, nem és kor szerinti összetételét meghatározó jelenségek közül kiemelkedő a termékenység szerepe. Ez azonban nem jelent abszolút meghatározottságot: a népességfejlődésben, s népesség számának csökkenésében vagy növekedésében a termékenység mellett a halandóság és a nemzetközi vándorlásból származó különbözet is fontos szerepet játszik.

A népességfejlődést meghatározó három fő elem közül a továbbiakban csak a nemzetközi vándorlás népességszámot befolyásoló szerepével foglalkozunk. E probléma-együttesnek is csak egy összefüggését vizsgáljuk – nevezetesen azt, hogy a nemzetközi vándorlás 1999 és 2050 között milyen szerepet játszhat a magyarországi népességfejlődésben, ezen belül a népesség lélekszámának megőrzésében.

1. Az elemzés érvényességének korlátai

Akkor, amikor a nemzetközi vándorlás népességszám megőrzésében játszott szerepével foglalkozó elemzés elkészítésébe kezdtünk, tisztában voltunk azzal, hogy mindenekelőtt az e területről származó adatok hiányosságai következtében kísérletünket számos ponton kritika fogja illetni. Ez érthető is, hiszen feltételezéseink megfogalmazásakor az előreszámítással kapcsolatos hibalehetőségeket a vándormozgalom területén meglévő újabb hibákkal, bizonytalanságokkal terheltük. Az elemzés érvényességét ugyanis nagymértékben korlátozza az a tény, hogy statisztikailag a nemzetközi vándorlás az egyik legnehezebben megfogható, mérhető jelenségek közé tartozik, illetve hogy a rendelkezésre álló adatok értelmezése jóval bonyolultabb, mint a népességfejlődésre vonatkozó egyéb adatoké. Mindezek mellett a migrációs adatok valóságtartalmához sokkal több bizonytalanság társul, mint a természetes népmozgalom egyéb adataihoz. Nem is beszélve arról, hogy a vándorlással, a vándorlókkal kapcsolatos fogalmak sem egységesek, s ez újabb bizonytalanságot jelent.

Az e területen meglévő bizonytalanságok közül is talán a legsúlyosabb, hogy – a magyar állampolgárságról lemondottak szűk csoportjához tartozó személyek kivételével – a kivándorló, illetve a visszavándorló magyar állampolgároknak sem az évenkénti, sem egy bizonyos időszakokra vonatkozó összesített (demográfiai) adatait nem ismerjük. Azaz egyik irányban sem tudjuk megmondani, hogy egy adott évben mennyien távoztak vagy jöttek haza, illetve, hogy például 1990 és 1999 között mennyien hagyták el az országot és hogy közülük, vagy a korábban eltávoztak közül mennyien tértek vissza.

Közismert az is, hogy nemcsak a kivándorló magyar állampolgárok adatai, hanem a bevándorló külföldieké sem pontosak. Általában a rájuk vonatkozó adatok is hiányosak és pontatlanok. Ezzel a kérdéssel 1996-ban részletesen foglalkozott az "Adatok és használhatóságuk" című konferencia, sajnos lényeges változások ennek nyomán, az elmúlt négy évben sem következtek be.¹ Ennek következtében feldolgozás előtt a bevándorlókra vonatkozó adatok ellenőrzését, tisztítását, javítását, egységesítését a továbbra is el kell végezni. Ez a művelet viszont újabb hibákat eredményezhet. Ez pedig újabb tartalmi és metodológiai problémákat vet fel. Egyértelműen már az a kérdés sem megválaszolható, hogy az adatok szisztematikus revíziója, illetve a mutatkozó hibák kiegyenlítése milyen mértékben és mélységig végezhető el anélkül, hogy ez újabb hibaforrást ne jelenthessen. Az eddig említettek mellett külön gondot jelent, hogy az adatok nemcsak az illegálisan ide érkezők számát nem tartalmazzák, hanem azokét sem, akik a vízummentességet kihasználva tartózkodnak huzamosabb ideig az országban.

A fentiek következtében teljes pontossággal a külfölddel való népességcsere egyenlegét, a nemzetközi migrációban részt vevők számát nem tudjuk megállapítani. S így egyértelműen azt a kérdést sem tudjuk megválaszolni, hogy nyereséges-e vagy veszteséges a nemzetközi vándorlás hazai mérlege. Mindebből világosan kitetszik, hogy az elemzés elkészítésekor tisztában voltunk azzal, hogy azok az adatok, amelyekkel számoltunk, amelyek alapján következtetéseket vontunk le, ismeretlen nagyságú hibákat rejtenek magukban. Éppen ezért fel kell vetnünk azt a kérdést, hogy az elemzés eredményeként kapott anyag használható-e egyáltalán valamire? Vagy másképpen megfogalmazva, úgy is feltehetjük a kérdést, hogy egyáltalán szabad-e a jelenlegi feltételek között a nemzetközi vándorlás népességszám megőrzésében, a veszteségek pótlásában játszott szerepéről az előreszámítás módszerének segítségével elmélkednünk?

Válaszunk, a fentiekben megfogalmazott problémák, hiányosságok, bizonytalanságok ellenére igen, mert elemzésünkben nem azt tartjuk fontosnak, meghatározónak, hogy számszerűen mennyire pontosan sikerül a becslés, hanem hogy a rendelkezésünkre álló adatok alapján milyen tendencia fogalmazható meg.

¹ Lásd: "Adatok és használhatóságuk" című konferencia anyagát. KSH Népeségtudományi Intézet könyvtára (kézirat)

Abban az esetben ugyanis, ha a meglévő migrációs adatokra támaszkodva az előreszámítás módszerével az ezen a területen várható tendenciákat és a veszteségek pótlásához elengedhetetlenül szükséges bevándorlói volument meg tudjuk állapítani, akkor már kísérletünket eredményesnek tekinthetjük.

2. Az elemzés célja

Közismert, az ország népességének száma fogy, éppen ezért azt szeretnénk megállapítani, hogy milyen nagyságrendű, nem és kor szerinti összetételű vándorlási különbözetre lenne szükség ahhoz, hogy a hazai népességfogyás lelassuljon, megálljon, illetve hogy a jelenlegi tendencia visszafordítható legyen.

A hiányzó, a fogyó, vagy valamilyen ok következtében megfogyatkozott népesség bevándorlókkal való pótlásának gondolata nem új keletű. Történelmünk során ezt a "módszert" – különböző célból és indokkal – nem egy esetben; mindenekelőtt népesedési katasztrófákat követően, a gyéren lakott területek benépesítésében nem egy esetben sikerrel alkalmazták. Ezzel összefüggésben elégséges, ha a kunok, a jászok, illetve a török hódoltság korát követően a németek letelepítésére emlékeztetünk. A magyarországi népesség számának, nem és kor szerinti összetételének, egész reprodukciójának alakulásában a nemzetközi vándormozgalom nemcsak a távoli múltban, hanem a 20. században is (például a második világháború végén a bukovinai székelyek áttelepítésekor) szerepet játszott. Természetesen az egykori be- vagy letelepítések és napjaink természetesnek tekinthető nemzetközi vándormozgalma között annak ellenére lényeges különbségek vannak, hogy jelentős számú személy áttelepítésére, mint egykoron, úgy ma is háborúk vagy természeti katasztrófák, tehát külső kényszer hatására kerül sor.

A továbbiakban a fentiekben megfogalmazott célkitűzésnek megfelelően – az eddigi népesség-előreszámítások zárt népesség elvét feladva – mindenekelőtt a következő három, majd ezen túlmenően egy negyedik kérdésre keressük a választ:

- a. A jelenlegi, statisztikai úton megállapítható be-, és kivándorlási aktivitás mellett hány évnek kell eltelnie ahhoz, hogy a hazai népesség fogyása és elöregedése lelassuljon, esetleg megálljon, illetve a jelenlegi tendenciával ellentétes folyamatok bontakozhassanak ki?*
- b. Abban az esetben, ha csak egy, jelentősebb volumenű betelepítéssel kívánjuk a jelenlegi hazai népesség fogyását visszajára fordítani, akkor milyen számú, nemű és korú külföldi állampolgárt kellene 2000-ben letelepíteni?*

- c. *A hazai népesség-előreszámítás alapváltozata szerint melyek azok a vándorlási határértékek, amelyek a felgyorsult népességfogyást és öregedést ellensúlyozni tudnák?*
- d. *Milyen kiegyenlített termékenységi, halandósági és vándorlási feltételezések mentén alakulhat ki a mainál fenntarthatóbb népességfejlődés?*

Adatok vonatkozásában kiinduló pontnak az utolsó népszámlálás népesség számára, illetve kor és nem szerinti megoszlására vonatkozó 1998. január 1-jéig továbbvezetett adatait tekintjük. Emellett a valóságnak megfelelően azzal is számolunk, hogy nemcsak bevándorolnak az országba, hanem e folyamattal párhuzamosan magyar és nem magyar állampolgárok el is hagyják az országot.

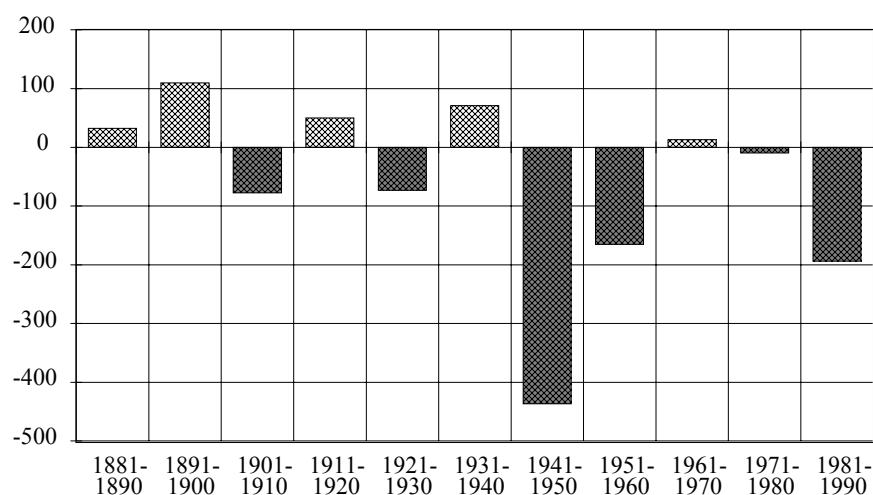
Az elemzés célja pontosan meghatározza azt az értelmezési keretet, amelyen belül gondolatainkat megfogalmazzuk. Ennek ellenére a kérdésekre adott válaszok megfogalmazását megelőzően szükségesnek tartjuk külön is felhívni a figyelmet arra, hogy az elemzés során az egyik oldalon nem vizsgáljuk a hazai népességfogyás lelassításához, megállításához, a jelenlegi tendencia visszafordításához szükséges bevándorlók származási ország szerinti összetételét, illetve hogy az elvándorlás hogyan hatna vissza saját kibocsátó közösségükre. A másik oldalon pedig nem vesszük górcső alá, hogy Magyarországon milyen diszfunkcionális következményei lennének a bevándorlók tudatosan megnövelt számának, s ennek következtében a hazai népességen belül kialakuló magasabb arányának.

3. *A nemzetközi vándorlás mérése*

A népesség számát a természetes népmozgalom alapján az egyik népszámlálástól a következőig tovább lehet vezetni. Az így adódó "népesség", valamint az új népszámlálás különbsége – eltekintve az esetleges összeírási hibáktól, pontatlanságoktól – népességtöbbletre vagy hiányra utal, melynek oka feltételezhetően a nemzetközi vándorlás. *A nemzetközi vándorlás egyik lehetséges mérőszáma tehát a népszámlálások közötti vándorlási egyenleg.*

A következőkben röviden megnézzük, hogy ezzel a módszerrel 1881 és 1991 között milyen elmozdulásokat állapíthatunk meg a magyarországi népesség számának alakulásában.

Népszámlálási vándorlási különbözetek (ezer fő)

I. A népszámlálások közötti vándorlási különbözetek, 1881–1991
Migration balance between Population Censuses, 1881–1991

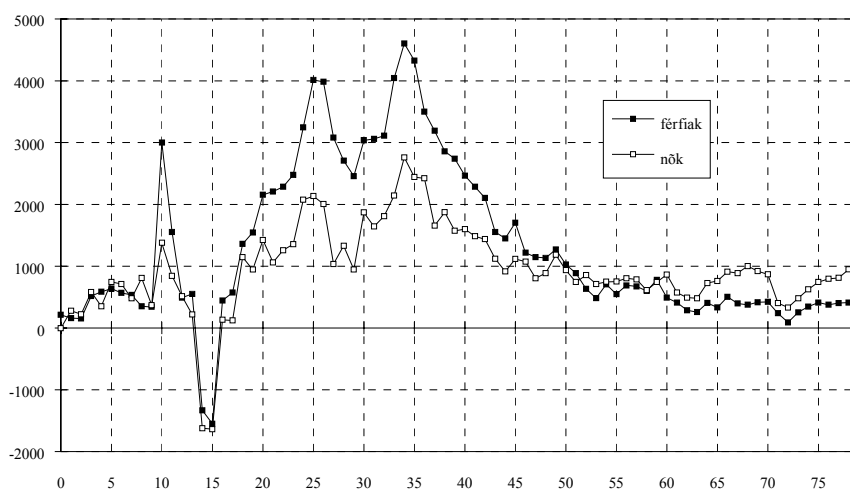
A fenti táblán bemutatott vándorlási különbözetek változása alapján 1881-től kísérelhetjük nyomon a magyarországi népesség számának alakulását. Mindenekelőtt a vándorlási különbözeteknek az elmúlt száztiz évben bekövetkezett hullámváltozása tűnik elénk, valamint az, hogy a vizsgált időszakban a népszámlálások közötti vándorlási egyenleg szerint jelentős veszteségek voltak. Egyértelmű vándorlási nyereséggel csak az 1881–1900 közötti években találkozunk. Emellett még az 1911–1920, illetve az 1931–1940 közötti időszakok is nyereségesek. 1921-től a népesség mérsékelten "elvándorló". Az 1931–1940 közötti időszak ismét nyereséges, de az ezt követő időszakok már mind veszteségesek. Kiugróan magas volt az elvándorlás a második világháborút, valamint az 1956-os forradalmat követően. Az 1961–1970 közötti nem igazán jelentős nyereséget – a további, döntően illegálisan elvándorlók mellett – 1956 menekültjei egy részének visszavándorlói adták.

A nemzetközi vándorlás hatásának mérésére – egy másik módszer felhasználásával – modellszámítást is végezhetünk. Kiindulhatunk például az 1921-es adatokból és az érvényes halandósági és termékenységi paraméterek alapján továbbvezethetjük a népességet. E módszer segítségével 1981-ig mintegy 11,4, 1991-re pedig 11,1 milliós népességet kapnánk, amely 700 ezer fővel nagyobb a népszámlálási népességszámnál. Ennek alapján nagy valószínűséggel azt állapíthatjuk meg, hogy a továbbvezetett és a népszámlálási népesség közötti különbséget a vándorlási veszteség okozta.

4. A nemzetközi vándorlás és az 1990. évi adatok

A továbbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy a nemzetközi vándorlás hogyan és mennyiben játszott szerepet az 1990. évi népszámlálás adatainak alakulásában. Az 1980. évi népszámlálásból 1990. január 1-jéig továbbvezetett népesség száma 10 millió 567 ezer fő lett, míg a népszámlálás során "mindössze" 10 millió 375 ezer főt írtak össze.

Honnan adódik a 192 ezer fős különbség? Megítélésünk szerint a továbbvezetés és a népszámlálás közötti különbségnek ekkor is a legfontosabb oka a népszámlálás alapkiadványaiban felsoroltak közül – nem került sor a felvételi hiányokat kiszűrő korrekciókra; válasz-megtagadások miatt többen maradtak ki, mint 10 évvel korábban; a bejelentési rendszer pontatlan volt; eltérés volt a számlálókörzeti és az Állami Népesség-nyilvántartó Hivatal címjegyzéke között – a nemzetközi vándorlás volt. Ezt a megállapítást mindenekelőtt azzal tudjuk alátámasztani, hogy a kor és nem szerint eltérések tipikusan a vándorlásra általában jellemző görbe szerint alakulnak.

II. Az 1980. évi népszámlálásból továbbvezetett és az 1990. évi népszámlálási népesség különbsége nemek és életkor szerint (1990. január 1.)

Differences between the number of population rolled on from the Population Census of 1980 and those of the 1990 Population Census by sex and age (1990, 1 January)

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy a továbbvezetett és a népszámlálási népesség ábrabeli különbségei nem teljesen felelnek meg a tisztán nemzetközi vándorlásból származó különbségeknek. "Irregularitások" láthatók például a 10 éveseknél, ahol a továbbvezetés kiugróan több, mint a népszámlálási, valamint a 14–15 éveseknél, ahol a népszámlálási népesség felülmúlja a továbbvezetettet. Ezeket leszámítva azonban úgy tűnik, hogy az összeírt népességhez képest a továbbvezetett a nemzetközi vándorláshoz kapcsolható többletet is mutat.

5. A bevándorlók és a tartósan Magyarországon tartózkodó külföldiek

Az országba érkezőket jelenlegi elemzésünk szempontjából három nagy csoportba osztjuk. Az elsőbe a bevándorló státusúak, a másodikba azok tartoznak, akik különböző célból egy éven túl tartózkodnak az országban. A harmadikba pedig a honosítottak, tehát azok, akik a bevándorló státusúak közül a vizsgált időszakban a magyar állampolgárságot megkapták, illetve a visszahonosítottak tartoznak.

Ahhoz, hogy megállapítsuk elemzésünkben milyen vándorlási egyenleget használhatunk, vizsgáljuk meg, hogy 1990 és 1997 között milyen adatok jellemezték a magyarországi nemzetközi vándorlást.

5.1. "Belépők"

A továbbiakban azt fogjuk megvizsgálni, hogy 1990 és 1997 között évenként, illetve a nyolc év alatt mennyien érkeztek, illetve hogy ezzel a folyamattal párhuzamosan mennyien hagyták el az országot.

1990 és 1997 között a bevándorlók és az egy éven túl itt tartózkodók száma 139 970 volt. A bevándorló státusúak száma 79 527 személy, a második csoporthoz tartozóké pedig 60 443. A migrálók többsége, 56,8 százaléka az első, vagyis a bevándorló státussal rendelkezők csoportjába tartozott. Ezt azért tartottuk szükségesnek megemlíteni, mert lényegében közülük rekrutálódnak azok, akik magyar állampolgárok lettek.

1. Belépők száma státus és nemek szerint, 1990–1997
Number of immigrants by status and sex, 1990–1997

Év	Belépők (szám)						Összesen
	Bevándorló		Egyéb		Együtt		
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	
1990	11 188	10 995	6 299	4 197	17 487	15 192	32 679
1991	7 763	6 990	4 698	2 743	12 461	97 333	22 194
1992	4 905	5 235	3 061	1 831	7 966	7 066	15 032
1993	4 850	5 340	3 647	2 064	8 497	7 404	15 901
1994	3 525	4 163	4 732	2 834	8 257	6 997	15 254
1995	2 488	3 289	5 896	3 337	8 384	6 626	15 010
1996	2 019	2 816	6 038	3 630	8 057	6 446	14 503
1997	1 650	2 311	3 287	2 149	4 037	4 460	8 497
1990–97	38 388	41 139	37 658	22 785	76 046	63 924	139 970

A nemek szerinti megoszlás esetében más az arány az összes migráns, illetve ezen belül az első két nagycsoporthoz tartozók esetében. Az összes migráns 54,3 százalék (76 046 fő) férfi, 45,7 százalék pedig (63 924 fő) nő, vagyis közöttük 8,6 százalékkal több a férfi, mint a nő. A bevándorló státusúaknál nincs férfitöbbség. Közöttük ugyanis 48,3 százalék a férfiak és 51,7 százalék a nők aránya, vagyis 3,4 százalékkal több a nő, mint a férfi. Ez a nőtöbbség, ha nem jelentős mértékben is, de tovább növeli a nők össznépességen belüli arányát. A bevándorlói státusúakkal szemben az egy éven túl itt tartózkodók körében a férfiak aránya a meghatározó. Közöttük a férfiak aránya 62,3, a nőké pedig 37,7 százalék. Az eltérés jelentős, hiszen a vizsgált nyolc év alatt 24,6 százalékkal több volt a férfi, mint a nő. Ez valószínűleg a nemek munkaerőpiacon elfoglalt helyzetét tükrözi vissza, hiszen az e csoportba tartozók döntő többsége a különböző multinacionális cégek és egyéb vállalatok, intézmények alkalmazottjai (esetleg tulajdonosai) és azok családtagjai.

A bevándorlók és az egy éven túl itt tartózkodók számának évenkénti megoszlása eltér egymástól. Amíg ugyanis a bevándorlóknál – a férfiak és a nők esetében egyaránt – 1990-től fokozatosan csökken az évenként bevándorló státust kapottak száma, addig az egy éven túl itt tartózkodók esetében hullámváz tapasztalható. A férfiaknál 1990-től 1992 végéig jelentős csökkenés tapasztalunk. 1993-ban viszont közel hatszáz fővel többen tartoztak ehhez a kategóriához, mint az ezt megelőző évben. Ettől kezdve évente növekszik a számuk, s többen és többen tartoztak ehhez a kategóriához. 1996 végén az ide tartozók már meghaladták a hatezer (6038) főt. Ekkor viszont újból jelentős mértékű (45,6 százalékos) csökkenés következett be. A nők évenkénti számának alakulása azzal a különbséggel, hogy a férfiakéhoz viszonyítva jóval alacsonyabb hasonló a férfiakéhoz.

2. Belépők megoszlása státus és nemek szerint, 1990–1997
Distribution of entrants by status and sex, 1990–1997

Év	Belépők (százalék)						Összesen
	Bevándorló		Egyéb		Együtt		
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	
1990	34,2	33,6	19,3	12,8	53,5	46,5	100
1991	35,0	31,5	21,2	12,4	56,1	43,9	100
1992	32,6	34,8	20,4	12,2	53,0	47,0	100
1993	30,5	33,6	22,9	13,0	53,4	46,6	100
1994	23,1	27,3	31,0	18,6	54,1	45,9	100
1995	16,6	21,9	39,3	22,2	55,9	44,1	100
1996	13,9	19,4	41,6	25,0	55,6	44,4	100
1997	17,6	24,6	35,0	22,9	52,5	47,5	100
1990–97	27,4	29,4	26,9	16,3	54,3	45,7	100

A vizsgált időszakban – az ismeretlen állampolgárságúakat és a hontalanokat is beleszámolva – a 139 970 személy 164 országból érkezett hazánkba. Az országok igen magas száma automatikusan azt sugallhatja, hogy Magyarország iránt nagyfokú érdeklődés nyilvánul meg. Ez azonban koránt sincs így, hiszen csak 13 olyan országot találtunk, ahonnan legalább ezer fő érkezett. Ők az összes migráns 87,7 százalékát tették ki. A fennmaradó 151 országból a migránsok 12,3 százaléka, vagyis csupán 17 216 fő érkezett. Abban az esetben pedig, ha tovább szűkítjük az országok számát és azt nézzük meg, hogy a szomszédos országokból hányan érkeztek, akkor viszont azt állapíthatjuk meg, hogy a szomszédos hét országból ékezők száma 100 917 volt. Ők a migránsok 72,1 százalékát adták. A szomszédos országokból érkeztek közül 72 258 fő került bevándorló státusba. Azaz a szomszédos hét országból ékezők 71,6 százaléka feltételezhetően azzal a szándékkal érkezett, hogy magyar állampolgár lesz.

5.2. Új állampolgárok

Az ország attraktivitása, "szívó" hatása szempontjából fontos megvizsgálni, hogy mi volt az, amiért az ide ékezők Magyarországot és nem egy harmadik országot választották, s ezzel összefüggésben azt is, hogy mely országból érkeztek a migránsok, illetve hogy milyen korúak, neműek és foglalkozásúak. Ezek mellett nem elhanyagolható annak ismerete sem, hogy a migráns az itt maradás, a letelepedés, vagy csak átmeneti munkavégzés céljából érkezett-e az országba. Mindezek ugyanis segítséget nyújtanak ahhoz, hogy megállapíthassuk van-e olyan elem, amely nagy valószínűséggel hosszú, vagy legalábbis hosszabb távon meghatározhatja az országba ékező külföldiek volumenét.

A migráns státust lényegében kétféleképpen lehet elhagyni Magyarországon. Az egyik mód, amikor a migráns elhagyja az országot, a másik pedig, amikor a bevándorló státusban lévő személy magyar állampolgárságért folyamodik, s azt a hivatalos eljárás végén meg is kapja.

A vizsgált nyolc évben 108 233 személy migráns státusa szűnt meg. Ezek 27,4 százaléka, 29 681 fő elhagyta az országot. A migráns státust elhagyók 72,6 százaléka, 78 552 fő pedig magyar állampolgár lett. A bevándorló státust elhagyók között jelentéktelen azoknak az aránya, akik nem lettek új magyar állampolgárok, hanem elhagyták az országot. Ők a bevándorló státusúak (79 527) 1,6 százalékát tették csak ki. Ez az arány még akkor is jelentéktelen, ha feltételezzük, hogy azok közül, akik 1989-ben bevándorló státusúak voltak (23 493 fő) csupán 50 százalékban kapták meg a magyar állampolgárságot.

A továbbiakban egy kicsit részletesebben nézzük meg azoknak az adatait, akik 1990 és 1997 között új magyar állampolgárok lettek. Korábban 119 országnak voltak az állampolgárai. Abban az esetben, ha a különböző országokból érkezők azonos arányban kapták volna meg a magyar állampolgárságot, akkor egy-egy országból 660–660 személy kaphatta volna meg. A valóságban azonban koránt sem volt így, hiszen a 78 552 magyar állampolgárságot kapott személy közül 69 253, vagyis az új állampolgárok 88,2 százaléka korábban valamelyik szomszédos országnak volt az állampolgára. (A szomszédos országok "túlsúlyát" nemcsak ebben az esetben állapíthatjuk meg, s bár a migrálók nemzetiség szerinti megoszlását nem ismerjük, az eddigi vizsgálatok alapján azt állapíthatjuk meg, hogy döntő többsége nagy valószínűséggel magyar származású.)

Az új állampolgárok kor és nem szerinti megoszlását az alábbi tábla mutatja. Az 1990 és 1997 között magyar állampolgárságot kapott személyek 53,4 százaléka nő. Tehát, amíg az összes migráns 45,7 százaléka volt nő, addig az új állampolgárok között már közel nyolc százalékponttal több a nő, mint a férfi. (A bevándorlók között a nők aránya 51,7 százalék.)

*3. A magyar állampolgárságot kapott személyek
kor és nem szerinti megoszlása, 1990–1997
Distribution of persons obtained Hungarian citizenship
by age and sex, 1990–1997*

Életkor	Férfi		Nő		Összesen	
	sorszám	százalék	sorszám	százalék	sorszám	százalék
0–4	346	0,9	367	0,9	749	0,1
5–9	1 493	4,1	1 315	3,1	2 808	3,6
10–14	2 082	5,7	2 046	4,9	4 127	5,3
15–19	2 530	6,9	2 488	5,9	5 018	6,4
20–24	2 590	7,1	2 415	5,8	5 005	6,4
25–29	4 487	12,3	5 018	12,0	9 509	12,1
30–34	4 121	11,3	4 668	11,1	8 789	11,2
35–39	3 867	10,6	4 777	11,4	8 644	11,0
40–44	3 988	10,9	5 329	12,7	9 517	12,1
45–49	3 302	9,0	4 323	10,3	7 725	9,8
50–54	2 605	7,1	2 986	7,1	5 591	7,1
55–59	1 698	4,6	1 849	4,4	3 547	4,6
60–64	1 015	2,8	1 302	3,1	2 317	2,9
65–69	696	1,9	984	2,3	1 680	2,1
65–70	538	1,5	813	1,9	1 351	1,7
75–79	382	1,0	555	1,3	937	1,2
80–84	230	0,6	289	0,7	519	0,7
85–89	181	0,5	208	0,5	389	0,5
90–94	79	0,2	146	0,3	225	0,3
95–	332	0,9	83	0,2	115	0,1
Összesen	36 592	100,0	41 960	100,0	78 552	100,0

Az új állampolgárok 15,4 százaléka 19 évnél fiatalabb, 74,3 százalék 20 és 59 év közötti, az 59 évnél idősebbek aránya 9,5 százalék. A családok számát és családonkénti gyermekszámot nem ismerjük, ennek ellenére a 19 évnél fiatalabbak arányát (12 702 fő) jelentősnek tartjuk.

5.3. "Kilépők"

Először röviden arról kell szólnunk, hogy mennyi is lehetett 1990-et közvetlenül megelőzően, illetve 1990–1997 között az országot elhagyó magyar állampolgárok száma. Mivel ezzel kapcsolatban adatok nem állnak rendelkezésünkre, ezért becslésre kell hagyatkoznunk. Annak ellenére ezt kell tennünk, hogy a szabad utazás feltételeinek megteremtését követően megszületett az a jogszabály, amely kimondja: a magyar állampolgároknak a

három hónapon túli külföldi tartózkodásukat a polgármesteri hivatalban be kell jelenteniük. Ez a rendszer azonban nem működik. Ennek következtében – a magyar állampolgárságról lemondottak kivételével – a kivándorlókról pontos információval nem rendelkezünk. Ennek ellenére úgy véljük, joggal tételezhetjük fel, hogy 1990-et követően legalább annyian vándoroltak ki évente, mint azt megelőzően.

1960 és 1990 között a legális és az illegális kivándorlók évenkénti száma 1405 és 6555 fő között mozgott.² E két szélső érték átlaga 3980. Ennek alapján azt tételezhetjük fel, hogy 1990-et követően – a magyar állampolgárságról lemondottakkal együtt – a huzamosabb ideig külföldön tartózkodó magyar állampolgárok számának éves növekménye három ezer főnél nem igen lehetett és jelenleg sem lehet kevesebb. Ez azt is jelenti, hogy 1990–1997 folyamán legkevesebb 24 000 magyar állampolgár hagyta el az országot.

A magyar állampolgárok közül kivándorlók személyek évenkénti számának "megállapítása" mellett arra is szükségünk van, hogy az országba évenként bevándorlók és egyéb belépők közül a kivándorlókat, tehát a kivándorló idegen állampolgárok számát is meghatározzuk. Amennyiben ugyanis ezt nem tesszük meg, akkor a nemzetközi vándorlás egyenlegét sem tudjuk meghatározni.

A teljesség kedvéért meg kell jegyeznünk, bár a további elemzésekben ezt nem fogjuk felhasználni, hogy bevándorlók már a rendszerváltoztatás előtt is éltek az országban. 1989-es állapotot például a következő adatokkal jellemezhetjük: ebben az évben a magyar állampolgárok közül – legálisan és illegálisan – 1441-en hagyták el az országot. Mellettük 1368 személy magyar állampolgársága megszűnt. Így az országot – „hivatalosan” – elhagyó magyar állampolgárok száma 2809 volt. Ugyanebben az évben 901 korábban migrált magyar állampolgár tért vissza. Honosítással és visszahonosítással pedig 1083-an lettek magyar állampolgárok. Az év során 23 493 volt a bevándorlók regisztrált száma. Tehát a nemzetközi vándorlás eredményeként az országba érkezett összes migráns száma $23\,493 + 901 + 1\,083 = 25\,477$ volt, ebből 23 493 a külföldi állampolgárságú személyek száma. Mindez azt jelentette, hogy 1989-ben a nemzetközi vándorlás egyenlege pozitív volt: a migráció $25\,477 - 2\,809 = 22\,668$ fővel növelte az ország népességének számát. Ezt a számot elemzésünkben kiindulópontnak tekintjük.

A következőkben csak azoknak a "kilépőknek" az adatait nézzük meg, akik valamilyen ok következtében elhagyták az országot. A belépők közül a magyar állampolgárságot kapott személyek kikerültek, de emellett összesen 29 681 személy is kikerült, akik elhagyták az országot. A vizsgált nyolc évben a bevándorló státusúak 1,6 százaléka vagy visszatért hazájába, vagy egy harmadik országba vándorolt. Az egy éven túl itt tartózkodók – zömében „csak” munkát keresők, tehát nem bevándorlási céllal érkezők – között ez az arány 47 százalék.

²Tóth Pál Péter: Haza csak egy van? Menekülők, bevándorlók, új állampolgárok Magyarországon (1988–1994), Püski, Budapest, 1997. 65.

Ez azt jelenti, hogy – hosszabb vagy rövidebb idő után – az összes "belépő" 21,2 százaléka, vagyis majdnem minden ötödik "belépő" valamilyen ok következtében elhagyta Magyarországot. (Ezt nem minősítésként, hanem tényként állapítottuk meg, jól tudva, hogy a hazai migrációs politika szempontjából nem lényegtelen, hogy milyen állampolgárságú, életkorú és foglalkozású személyek miért és mennyi idő után döntenek úgy, hogy véglegesen vagy átmenetileg távoznak az országból.)

4. A kilépők száma a belépés státusa és nemek szerint, 1990–1997
Persons leaving by status of entering and sex, 1990–1997

Év	Kilépők (szám)						Összesen
	Bevándorló		Egyéb		Együtt		
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	
1990	32	31	7 010	3 013	7 042	3 044	10 086
1991	85	68	3 006	1 701	3 086	1 769	4 855
1992	75	56	2 848	1 269	2 923	1 325	4 248
1993	90	66	1 601	867	1 691	933	2 624
1994	95	73	1 409	599	1 504	672	2 176
1995	25	36	1 228	471	1 255	507	1 762
1996	203	177	1 354	652	1 557	829	2 386
1997	84	87	1 001	372	1 085	459	1 544
1990–97	692	594	19 452	8 944	20 143	9 538	29 681

Mint említettük az ide érkezők 21,2 százaléka a vizsgált nyolc évben elhagyta az országot. Fontos mutatónak tekintjük, hogy az első, illetve a második csoportból mennyien és milyen arányban távoztak. Amíg első csoporthoz tartozók közül 1285-en, tehát a bevándorló státusban lévők csupán 1,6 százaléka döntött úgy, hogy elhagyja az országot, addig a második csoporthoz tartozók közül 28 396-an, vagyis 47 százalék. Ez az összes "belépő" esetében a következő arányt adja. Az összes migráns közül első csoporthoz tartozók 0,9, addig a második csoporthoz tartozók esetében pedig 20,3 százalék. Az eltávozók között mindkét csoport esetében a férfiak voltak többségben. Amíg azonban az eltávozott bevándorló státusúak között 53,8 százalékot tettek ki a férfiak, addig a második csoporthoz tartozó elvándorlóknak 68,5 százalékát.

5. A kilépők megoszlása a belépés státusa és nemek szerint, 1990–1997
*Distribution of departing persons by the status of entering
and by sex, 1990–1997*

Év	Kilépők (százalék)						Összesen
	Bevándorló		Egyéb		Együtt		
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	
1990	0,3	0,3	69,5	29,9	69,8	30,2	100
1991	1,8	1,4	61,9	35,0	63,6	36,4	100
1992	1,8	1,3	67,0	29,9	68,8	31,2	100
1993	3,4	2,5	61,0	33,0	64,4	35,6	100
1994	4,4	3,4	64,8	27,5	69,1	30,9	100
1995	1,4	2,0	69,7	26,7	71,2	28,8	100
1996	8,5	7,4	56,7	27,3	65,3	34,7	100
1997	5,4	5,6	64,8	24,1	70,3	29,7	100
1990-97	2,3	2,0	65,5	30,1	67,9	32,1	100

Azoknak a száma tehát, akik 1990 és 1997 közötti nyolc évben az országban maradtak 139 970. Ennek 56,1 százaléka (78 552 fő) úgy került ki az itt maradók csoportjából, hogy megkapta a magyar állampolgárságot. Tehát ők is itt maradtak, csak a bevándorló státust állampolgári státusra "váltották" fel. Azok a személyek (29 681 fő), akik a vizsgált évek alatt elhagyták az országot, 145 országnak voltak az állampolgárai. A bevándorló státusúak közül igen kevesen, csupán 1282 fő tért vissza eredeti hazájába, vagy távozott egy harmadik országba. Ők eredeti állampolgárságuk szerint 41 országot reprezentáltak.

* * *

Az eddig ismertetett adatok egyben Magyarország "szívó" hatásának értelmezéséhez is adalékot szolgáltatnak. Számos összetevő közül ugyanis két elem látszik meghatározónak.

Az egyik – jelenleg ezt tartjuk döntőnek – nem más, mint a két világháborút követően létrehozott helyzet, melynek következtében a szomszédos országokban jelentős számban magyar származásúak élnek kisebbségben. Csak emlékeztetőül: a Magyarországra migráltak 56,8 százaléka bevándorló státusú volt.

A másik pedig az 1990-et követően kiépült új rendszer volt. S ez az új helyzet tette lehetővé, hogy külföldi munkaadók és munkavállalók (családtagjaikkal együtt) is megjelenhettek a hazai piacon.

6. A vándorló népesség összetétele

A vándorlás nem csak volumenében hat egy ország népességfejlődésére. A vándorlók helyenként sajátos nemek szerinti összetétele – így a férfiak jelentős túlsúlya – módosíthatja a népesség nemi arányát. A vándorlók jellegzetes korösszetétele pedig bizonyosan kihat az ország népességének korpiramisára, fiatalítja azt. Emellett a bevándorlás és az elvándorlás mindkét tekintetben különbözhet. Más nemi és életkor szerinti jellemzőkkel bírhatnak a bevándorlók, mint az elvándorlók.

A közvetlen hatás mellett a vándorlás távlati – ún. multiplikatív – hatással is rendelkezik. A bevándorolt népesség önreprodukciójának mértékétől függően esetleg jóval több gyermek születik az országban, vagy éppen sokkal többen fognak meghalni – a bevándorolt népesség gyarapodása/fogyása akár számottevően módosíthatja az ország népességfejlődését. Ugyanígy, a kivándorló népesség is visszahathat a reprodukcióra. Nem egyszerű tehát felmérni a vándorlás népességi hatásait. A jövőbeni hatások teljességét pedig az előreszámítások nélkül lehetetlen is lenne megbecsülni.

A Magyarországot érintő vándorlásra is vonatkoznak a fenti megállapítások.

6.1. A nemek aránya

A migrációs adatok alapján el kell vetnünk azt a hipotézist, hogy a férfiak és a nők körülbelül egyforma arányban vesznek részt a vándormozgalomban. Az 1990–97. évek átlaga alapján, mint említettük, 54,3% volt a férfiak aránya az összes vándorló között, tehát jelentősen meghaladta nőkéét. Még szembetűnőbb a különbség a nem bevándorlási céllal érkezettek között: ott 62% volt a férfiak aránya. Ugyanakkor a bevándorlói státusúaknál enyhe nőtöbbség érvényesült: 52% tartozott a „gyengébbik” nemhez.

A kilépőknél a helyzetkép némileg más, hiszen eleve más a bevándorlói státusukat, illetve a munkavállalási szándékukat feladók aránya. Így – miközben a bevándorlási státusból kilépők nemi aránya továbbra is hasonló (53% férfi, 47% nő) – nagyon eltérő a kilépők nemi aránya: több mint 2/3-uk férfi. Ez az arány azonban csökkenhet, hiszen – alsó becslésként – évi háromezer magyar állampolgár kilépését is jeleztük. Ha a nemek szerinti megoszlásuk a bevándorlási státusúakéval egyezik meg, akkor ez együttesen a kilépőkre 62%-os férfi és 38%-os női arányt jelent.

A jövőt illetően a mostani vizsgálatunkban nem különböztetjük meg a bevándorlási céllal érkezőket és a huzamosabb itt-tartózkodásra jöttektől. Nem teszünk különbséget azok között sem, akik magyar vagy külföldi állampolgárként vándorolnak ki Magyarországról. Így azt vesszük fel, hogy bevándorlók 54%-a, az elvándorlók 62%-a lesz férfi.

6.2. Korösszetétel

A nemek szerinti arány mellett a nemzetközi vándorlás másik fontos hatása a vándorlók korösszetételén alapul. A mobil népesség általában fiatal, néha igen fiatal népesség.

A korösszetétel összefoglaló mutatószámait vizsgálva, Magyarország esetében inkább csak mérsékelten fiatal vándorlókról beszélhetünk. A vándorlók átlagos kora ugyanis meglehetősen magas. A belépők átlagos kora 32–33 év, a kilépőké 35–37 év. Ugyanakkor Magyarország népességének átlagos kora a férfiak esetében 36, a nőknél 39 év volt 1998-ban.

6. A vándorlók átlagos kora, 1990–1997 (korév)
Average age of migrants, 1990–1997 (years of age)

1990–1997 átlaga	Belépők		Kilépők	
	Férfi	Nő	Férfi	Nő
Bevándorló státus	32,4	33,0	33,9	32,6
Egyéb nyilvántartás szerint	34,6	32,0	36,8	35,2
Összesen	33,5	32,7	36,7	35,0
Magyarország népessége	35,7	39,4		

Ami a belépők és a kilépők közötti koreltérést illeti, az adatokból – legalábbis ami a külföldiekre vonatkozik – a jól ismert kép rajzolódik ki. A bevándorlási céllal érkező külföldiek közül a (csekély számú) eltávozók hamar elmennek, Magyarországot csak rövid időre használják tranzit-országgént. Speciálisan fiatal lehet az „átutazóban” lévő nők csoportja, hiszen az összes belépő nőnél fiatalabbak a kilépők. Más a helyzet az egyéb céllal érkező, majd távozó külföldiekkel. Az eltávozók – úgy tűnik – itt határozottan várnak néhány évet, amíg továbbvándorolnak vagy hazájukba visszatérnek. Összességében az érkezők és a távozók átlagos kora között a férfiaknál 3,2, a nők esetében 2,3 évet figyelhetünk meg.

Részletesebb képet a nagyobb korcsoportok szerinti megoszlások szolgáltatnak.

7. A vándorlók megoszlása összetett korcsoportok szerint
Distribution of migrants by broad age-groups

Korcsoport	A belépők és kilépő külföldiek megoszlása összetett korcsoportonként (%)					
	Bevándorló státus		Egyéb nyilvántartás szerint		Összesen	
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő

Belépők

Összes	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0–19	22,7	20,6	8,3	13,1	15,6	17,9
20–39	48,3	50,5	60,6	63,8	54,4	55,2
40–64	24,2	22,6	29,4	20,5	26,8	21,9
65+	4,7	6,3	1,7	2,6	3,2	5,0

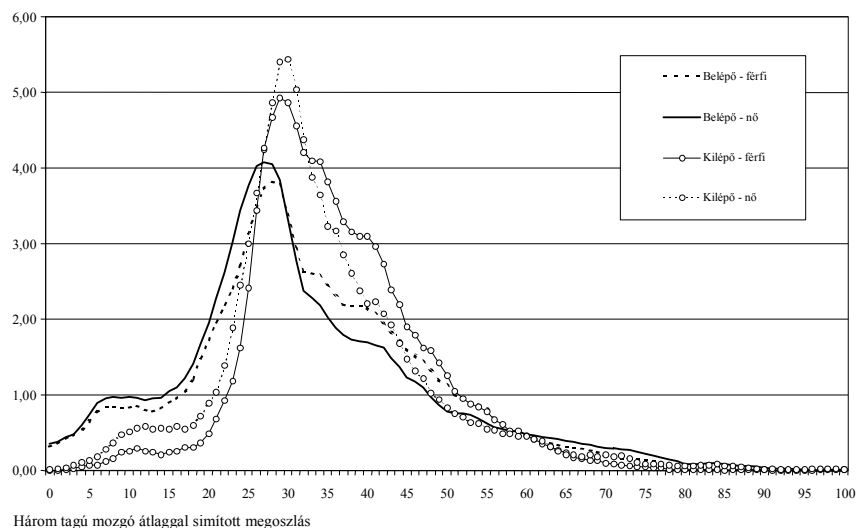
Kilépők

Összes	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0–19	17,2	21,5	2,9	6,5	3,4	7,4
20–39	51,7	50,7	63,8	66,4	63,3	65,5
40–64	28,9	23,6	31,8	24,1	31,7	24,1
65+	2,2	4,2	1,5	2,9	1,5	3,0

A belépő és a kilépő külföldiek túlnyomó része, 55–65 százaléka, a 20–39 évesek korcsoportjába tartozik. Igen nagy arányú, 20–30 százalékos az idősebb munkavállalói korosztály részesedése is. A fiatalok és különösen az idősek aránya viszont alacsony.

A kormegoszlást státusonként vizsgálva, választ kapunk a különbségek okaira is. Eszerint a bevándorló státusba érkezők és távozók kormegoszlása jellegzetesen eltér a többitől. Amíg előbbiek ténylegesen egy fiatal népességet alkotnak, ahol a gyermekkorúak aránya is számottevő, utóbbiakban a munkaképes korú felnőttek vannak abszolút túlsúlyban. A belépők és a kilépők közötti eltéréseket pedig a tartózkodási időszak alatti öregedéssel magyarázhatjuk. Az összes belépő és kilépő korarányai közötti eltérésekben pedig még az is megjelenik, hogy a kilépők között nagyon alacsony súllyal jelennek meg a bevándorló státusúak.

A belépő és a kilépő külföldi vándorlók koréves megoszlása adja a legteljesebb képet ezen csoportok életkori sajátosságairól. Itt előzetesen, a kis esetszámok miatt, szükség van bizonyos korrekciókra, melyet jelen esetben három tagú mozgó átlaggal végeztünk el. A kormegoszlásokat mutatja a III. ábra.

III. A belépő és kilépő külföldi vándorlók kormegoszlása Age-distribution of foreign migrants immigrating and emigrating

Annak érdekében, hogy minél kisebb hibát kövessünk el – megbízható becslések híján –, a kivándorló magyar állampolgárokra is a külföldi kilépőkkel azonos kormegoszlást tételezünk fel.

7. Kiindulások, további megfontolások az előreszámításokhoz

Az 1990–1997 közötti vándorlások vizsgálatából milyen kiindulási paramétereket becsülhetünk, és milyen modelleket alkalmazhatunk az előreszámításhoz a bevezetőben megfogalmazott kérdésfelvetések megválaszolására?

7.1. Az országos népesség-előreszámítás vándorlási alaphipotézisei

A KSH Népességtudományi Kutató Intézet legutóbbi előreszámításai³ három vándorlási feltételt alkalmaznak. Ezeket alap-forgatókönyveknek tekintjük. Ami a vándorlások volumenét illeti, azok az alábbi táblázat szerint kalkulálhatók:

³ Lásd: *Hablicsek László: Demográfiai forgatókönyvek, 1997–2050.* KSH NKI, 1998.

8. Vándorlási alap-forgatókönyvek és összetevőik
Basic assumptions for international migration and their components

Változat összetevői	Változat neve		
	Alacsony	Közepes	Magas
Belépők összesen	5000	12000	19000
Kilépő külföldiek	5000	3000	2000
Kilépő magyar állampolgárok	5000	4000	2000
<i>Vándorlási egyenleg</i>	<i>-5000</i>	<i>5000</i>	<i>15000</i>

A közepes változat a legutóbbi évek megfigyeléseit vetíti előre. Az 1990-es évek eleji jelentős bevándorlás az évtized közepére 15 ezer főre csappant, sőt 1997-re a 10 ezer fős szintet sem érte el. A hipotézis szerint a jövőbeni szint az 1996. és az 1997. év átlaga körül alakul. A kilépő külföldiek száma tehát – figyelembe véve az érkezés–távozás között hosszabb távon elfogadott 4:1-es arányt – ilyen mértékek mellett évi 3000 főnek felvehető. A kilépő magyar állampolgárok száma az alaphipotézis szerint évi 4000 fő. Mindez együtt egy mérsékelt, évi 5000 fős vándorlási plusz reális feltételezését alátámasztja.

Az alacsony változat ezzel szemben vándorlási mínusszal zár. A feltételezés szerint tovább csökken a bevándorlás, és tartósan a legutóbbi évek szintje alatt fog mozogni. Egyúttal Magyarország csökkenő migrációs vonzereje, e mögött a nem javuló gazdasági perspektívák – melyet e változat feltételez –, együtt jár a külföldi és a magyar állampolgárok fokozottabb elvándorlásával is. Együttesen évi 5000 ezer fős negatív szaldó az eredmény.

A magas változatban viszont – többek között egy várakozáson felül sikeres EU-kapcsolódás hatására – megnövekszik, és tartósan az 1990-es évek eleji szinten alakul a bevándorlók száma. A kilépő külföldiek arányosan változnak, míg a magyar állampolgárok kilépései a változat mögött feltételezett gazdasági prosperitás hatására lecsökkennek.

A nemi arányokban már rövidebb távon is kiegyenlítődést várhatunk. A korösszetétel a III. ábra szerint alakul.

Az előreszámításban feltételezzük, hogy a bejövő és az elmenő népesség termékenysége és halandósága meg fog egyezni az országos átlaggal. Ez azt is jelenti, hogy – feltételezésünk szerint – a nemzetközi vándorlás nagy volumenek esetében sem módosítja a szóban forgó jelenségek intenzitás-átlagait. Ugyanakkor előre vetíthető, hogy a fiatalabb és koncentráltabb korösszetétel hatására a vándorlás által megnövelt népességben több gyermek fog születni, és kevesebben halnak meg. Ilyen módon a vándorlás nemcsak éves volumenében, hanem egyfajta multiplikatív hatással is módosítja az országos tendenciákat.

Az egyes vándorlási feltételezéseket természetesen hozzá kell tenni a megfelelő termékenységi és halandósági hipotézishez. Itt az a kiindulás, hogy a gazdasági prosperitással együtt jár egyfajta demográfiai konszolidáció is. Vagyis a magasabb vándorlási volumenek a magasabb gyermekszámhoz kapcsolódnak, s a népesség „visszafejlődését” jelképező „idős” változatokban a jövőbeni perspektívákat a negatív vándorlási mérlegek is rontják. Az egyes változatok hipotéziseit mutatja be a következő táblázat:

*9. Az országos népesség-előreszámítás változatainak képzése
Building the variants of national population forecast*

	Hosszú távú népesség-előreszámítás jellege		
	fiatal változat	alapváltozat	idős változat
Termékenység	magas	közepes	alacsony
Élettartam	alacsony	közepes	magas
Külső vándorlás egyenlege	magas	közepes	alacsony

7.2. Kiemelt migrációs forgatókönyvek

Természetesen a felvett vándorlási hipotézisek mellett más volumenek is elképzelhetők. Magyarország sajátos történelme következtében igen jelentős számú magyar anyanyelvű, nemzetiségű népesség él a környező országokban. Egyáltalán, az ország – egyfajta sikertörténet, vagy egyszerűen egy bevándorlást támogató politika megvalósulása esetén – akár nagyságrendekkel is többet nyerhet vándormozgalomban, mint az az 1990-es évek eddigi alakulásából feltételezhető. A következőkben három ilyen lehetőséget körvonalazunk forgatókönyv-szinten, majd egy negyedik változatban arra teszünk kísérletet, hogy mindhárom demográfiai jelenség elmozdulásának összehatásaként egy kiegyenlítettebb, perspektivikusabb népességfejlődést is felvázoljunk. Ezek a változatok a következők:

Bevándorlási változat
Betelepítési változat
Migrációs célváltozat
Fenntartható fejlődés változata.

7.2.1. Bevándorlási változat

Arra keressük a választ, hogy az 1990–1997 közötti átlagos migrációs jellemzőket a népesség-előreszámítások alapváltozatával kombinálva milyen

időtávon fejthet ki a vándorlás olyan hatást, hogy a hazai népesség fogyása és előregedése lelassuljon, megálljon illetve a jelenlegi tendenciával ellentétes folyamatok bontakozhassanak ki.

Ebben a változatban tehát egy emelt szintű migrációs feltételezés érvényesül. Az 1990–1997 közötti átlagok ugyanis a következőképpen alakulnak: a belépők száma évi átlagban 17 500 fő volt, míg a külföldi állampolgárok közül 3700-an távoztak. Így a 3000 főnek tekintett magyar kivándorlást is hozzászámítva a vándorlási nyereség évente 10 800 fő. Ezt alkalmazzuk a közepes termékenységi (átlagos gyermekszám 1,6) és halandósági (születéskor várható átlagos élettartam 75 és 82 év) hipotézisek mellé. A számításokat – amennyiben szükséges – 2050 után is folytatni kellene. A változat preconcepciója az, hogy az 1990-es évek migrációs volumenei *elégtelenek* egy fenntartható népességfejlődés számára.

7.2.2. Betelepítési változat

Arra keressük a választ, hogy a népesség-előreszámítások alapváltozatával kombinálva egy egyszeri, nagyon jelentős bevándorlás – tehát gyakorlatilag egy betelepítés – milyen hatással járhat. Egy ilyen forgatókönyv elképzelhető például úgy is, ha Magyarország egy-két éven belül az Európai Unió tagjává válik, ugyanakkor a környező országok lakosai csak a tagság távlati elérésével számolhatnak. Ekkor – elképzelhető – Magyarország igen jelentős migrációs nyomásnak lenne kitéve. Mindez természetesen csak eshetőség, magyarázat a szcenárió számára, amely „csak” arra kérdez, hogy ha egyetlen, jelentősebb volumenű betelepítéssel kívánjuk a jelenlegi hazai népesség fogyását visszajára fordítani, akkor milyen számú, s ezzel együtt milyen nemű és korú külföldi állampolgárt kellene 2000-ben Magyarországon letelepíteni?

Nyilvánvaló, hogy a kérdés értelmes feltevéséhez még néhány kiegészítés szükséges. Feltesszük, hogy az ilyen módon bejövő népesség termékenysége és halandósága nem különbözik lényegesen az itthonitól. Továbbá olyan *egyszeri* migrációs volument keresünk, amellyel a népesség száma 2050-ben éppen 10 millió fő lesz.

7.2.3. Migrációs célváltozat

Itt arra keressük a választ, hogy hosszabb távon milyen szintű *állandó* vándorlási volumenre lenne szükség ahhoz, hogy a népesség száma 2050-ben is még 10 millió legyen. Hangsúlyozni kell az állandóságot, itt nem arról van szó, hogy évente változó módon pontosan annyi bevándorlót „engedjünk be”, amennyi a népességcsökkenés ellensúlyozásához szükséges. Itt egy olyan szintet keresünk,

amely a népesség-előreszámítások alapváltozata mellett a következő 50 év átlagában fenntartja a népességszámot.

Ez a változat tehát egyfajta vándorlási határértéket mutat be, amely bizonyos időtávon – a következő fél évszázadban – az egyébként felgyorsuló népességfogyást és fokozódó elöregedést ellensúlyozni tudná.

7.2.4. Fenntartható fejlődés változata

A hazai demográfusok szerint perspektivikusabb népességfejlődés csak valamennyi komponens egyidejű hatása és tartós tendencia-váltása esetén érhető el. Az utóbbi időszak fejleményei – mint a népességcsökkenés felgyorsulása – egyrészt megerősítik ezt a megállapítást, másfelől viszont szükségessé teszik a változások mértékének körülbelüli meghatározását is. A kérdés tehát az, hogy mekkora termékenységi szintemelkedés, pótlólagos halandóság-csökkenés és megnövelt bevándorlási nyereség szükséges ahhoz, hogy *ezek összhatására a népességcsökkenés tartósan megálljon*. Az is feltétel, hogy az egyes komponensek nagyjából ugyanakkora pozitív hatást produkáljanak, vagyis egy-egy komponens hatása a teljes hatás harmadával legyen – közelítőleg – egyenlő. Az is kérdés lehet, hogy mekkorák azok a változások, amelyekkel az egyes komponensek önmagukban is fenntartható népességszámot produkálnak. Itt sem vizsgálódunk 2050 után: megelégszünk azzal, ha a népmozgalmi komponensek a jövő század közepéig akadályozzák meg a népességcsökkenést.

8. Az előreszámítások, modellszámítások eredményei

8.1. Országos alap-forgatókönyvek

8.1.1. Népességszám

A népességszám az alapváltozat szerint 2000 elején 10 millió 64 ezer fő, 2010-re a létszám már lényegesen 10 millió alattinak számítható (9,68 millió), 2050-re pedig 8,0 millióig csökkenhet. Hangsúlyozni kell, hogy ebben a létszámban nem elhanyagolható mértékű az 1997–2050 között számba vett bevándorlási többlet, amely – multiplikatív hatással együtt (a bevándorlók korösszetétele miatt többletszületés is jelentkezik) – 300 ezer főt tesz ki. Az idős változat népességszáma ezzel szemben 2050-re 7,4 millió, míg a fiatal változaté 8,8 millió.

A három előreszámítási változat tehát a népességre ilyen időtávon egy szűk, 7,4–8,8 milliós sávot értelmez, a középső és szélső változatok között 2050-ben 0,6–0,7 millió fő a különbség, alig több egy statisztikai hibahatárnál.

A scenáriók a különböző termékenységi és halandósági szintek, valamint a népességszámok között igen érdekes összefüggéseket mutatnak. Arra korábban is felhívtuk a figyelmet, hogy a halandóság és a termékenység össznépessegre gyakorolt hatásában ekvivalenciák mutatkoznak, azaz az élettartamok növekedése ilyen hosszú időtávon is ellensúlyozhat bizonyos mértékű gyermekszám-csökkenést a továbbélők számának megemelésével. Nyilvánvalóan ennek ára van: a népesség további (súlyos) elöregedése.

8.1.2. A népességszám határai

Azt becsülendő, hogy a népesség számának mik lehetnek a határai, elkészítettük azokat a forgatókönyveket is (alacsony és magas változatok), amelyekben a legmagasabb gyermekszám mellé a legmagasabb élettartamok és leginkább pozitív bevándorlási többletek járulnak. Fordítva: a népességszám minimális alakulásához a legkisebb gyermekszám, a legalacsonyabb élettartam és kivándorlási többletet mutató feltételezés vezet.

Eszerint a legalacsonyabb népességszám 6,0 millió 2050-re, míg Magyarország népességének maximális létszáma 10,4 millió fő lehet a jövő század közepéig, hangsúlyozottan csaknem lehetetlennek tűnő feltételezések mellett.

8.1.3. A népmozgalom alakulása

A születések számának alakulására az alacsony szintek mellett a hullámozás lesz a jellemző. Az alapváltozatban az éves születésszám 90–95 ezer fő körül alakul 2015-ig, majd 2050-ig fokozatosan 70 ezer főre csökken. Ez a szint az akkorra kialakuló élettartamok mellett 5–6 milliós népességet vetít előre 2100-ig, tehát még további jelentős létszámcsökkenést rajzol elénk. A népességszámcsökkenés megállítása az alapváltozatban igen hosszú távon sem biztosított.

Az idős változat születésszámait drámai mértékben csökkennek a következő fél évszázadban. Az éves születésszám 2020-ra 74 ezer főre esik, majd 2040-re 51 ezer fő lesz, 2050-ig pedig leesik 44 ezerre. Mindez egy reprodukcióra egyre inkább képtelen népességet vázol fel. A 2050-es 44 ezer fős születésszám kevesebb, mint az 1997. évi leány születések száma.

Egészen más képet mutat a fiatal változat. A születésszám ebben a változatban 105 ezer fő körül hullámozik, vagyis a népesség utánpótlása – igen hosszú átmeneti időszak után – ebben a változatban biztosított.

A halálozások számának évenkénti nagyságai az 1990-es évekre kialakult 145–150 ezer fős szinten maradnak a fiatal változatban (csekély élettartam-

emelkedés). Fokozatosan csökken a halálozásszám az alapváltozatban a 130 ezer fős szintig. Az idős változatban pedig 110 ezer fő körül alakul 2015 után, az élettartamok ütemes emelkedése esetén.

A természetes szaporodás az 1980-as évek eleje óta természetes fogyásba ment át. Nem árt hangsúlyozni, hogy a „természetes” egy szakkifejezés része, arra utal, hogy a népesség változásának összetevői közül csak a születésekkel és a halálozásokkal számolunk ebben a mutatóban, eltekintünk a vándorlásoktól.

Annak ellenére, hogy jelentős bevándorlási többletet is feltételeztünk, továbbá emelkedő élettartamokat vettünk fel, az alacsony termékenység továbbra is – *2050-ig folyamatosan* – negatív tényleges szaporodást produkál. Az alapváltozatban a fogyás éves mértékei az időszak átlagában 40–45 ezer fő körüliek. A fiatal változatban átmeneti időszak után csökken, az idős változatban nő a fogyás mértéke és 2050-hez közeledve évi 20 ezer, illetve 70 ezer (!) fős szinthez közelít.

8.1.4. A korösszetétel alakulása

Ezek a scenáriók, ha lehet, még inkább aláhúzzák, hogy a demográfiai létszámok és arányok alakulására nemcsak a folyamatok, hanem az értelmezések is hatással vannak. Az, hogy a különböző korszakokban kiket tekintünk idősnek, munkaképesnek, lényeges *effektív* hatást gyakorol a tendenciákra.

A halandóság 20. századi átalakulásának egyik lényege a túlélők számának növekedése, az újszülöttek egyre nagyobb hányadának egyre magasabb életkorokig történő továbbélése. A korpiramis ezáltal felfelé "nyújtózkodik", s ha a termékenység szintje nem válik túl alacsonnyá, ebbe a folyamatba még a lényegesen a reprodukciós szint alatti gyermekszám is többé-kevésbé harmonikusan belefér.

10. A népesség-előreszámítás főbb eredményei
Alapváltozat
Main result of population forecast
Baseline variant

Jellemző (1000 fő, százalék)	1995	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Népesség száma	10245,7	10064,4	9677,3	9358,1	8987,3	8512,5	8036,5
Élveszületések száma	112,1	92,6	96,6	92,7	79,3	75,8	72,0
Halálozások száma	145,4	138,6	135,6	129,2	128,6	129,5	125,1
Vándorlási egyenleg	0,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Természetes szaporodás	-33,3	-46,0	-39,0	-36,5	-49,3	-53,7	-53,1
Tényleges szaporodás	-32,3	-41,0	-34,0	-31,5	-44,3	-48,7	-48,1
Teljes termékenységi arány	1,6	1,3	1,4	1,6	1,6	1,6	1,6
Születéskor várható élettartam – férfiak	65,3	66,8	68,4	70,5	72,4	73,9	75,0
Születéskor várható élettartam – nők	74,6	75,3	76,8	78,4	79,8	81,0	81,8
0–19 évesek száma	2725,4	2371,2	2040,3	1894,1	1817,1	1635,7	1521,6
20–64 évesek száma	6083,7	6220,9	6126,7	5733,7	5366,5	4958,1	4408,7
65–x évesek száma	1436,6	1472,4	1510,3	1730,3	1803,8	1918,7	2106,2
0–19 évesek aránya	26,6	23,6	21,1	20,2	20,2	19,2	18,9
20–64 évesek aránya	59,4	61,8	63,3	61,3	59,7	58,2	54,9
65–x évesek aránya	14,0	14,6	15,6	18,5	20,1	22,5	26,2

A 0–19 évesek száma mindenképpen kevesebb lesz a jelenlegi szintnél. Az idős változatban (a legalacsonyabb termékenység mellett) a korcsoport létszáma felére csökken 50 év alatt. Igen lényeges csökkenést mutat az alapváltozat is és a korcsoport létszáma 2050-ig még a fiatal változatban sem éri el újra az 1995. évi szintet.

A 0–19 évesek össznépességen belüli aránya a létszámhoz hasonló képet mutat, ami a tendenciát illeti. A fiatalok részaránya a jelenlegi 26 százalékról gyorsan csökken, és 2010 környékén 21 százalék körül alakul. Az alapváltozatban e szintről tovább csökken egészen 19 százalékig. Az idős változatban viszont 2050-ig 14 százalék alá esik az arány, míg a fiatal változatban ismét megközelíti a 24 százalékot.

A munkaképes korúak (20–64 évesek) száma 2010 után már jelentősen, biztosan csökken, hiszen kilépnek közülük az 1950-es években született nagy létszámú korosztályok. Ezt követően újabb csökkenés várható akkor, amikor elhagyják a korcsoportot az 1970-es évek generációi. 2050-re a mai létszámnak mintegy a háromnegyede kalkulálható az alapváltozatban.

Igen hullámzó lesz az idős népesség létszáma. A 65–x évesek száma az alapváltozatban másfélszeresére, az idős változatban csaknem duplájára nő 2050-ig.

A halandóság javulásának a gyermekszámmal történt inverz kombinálása tisztán bemutatja a jövő népességfejlődés egyik lehetséges, az időskori ellátó rendszereket és azok finanszírozását a jelenlegi keretek között alapvetően veszélyeztető fő tendenciáját, az idős népesség létszáma mellett *arányának hallatlan megnövekedését.*

A 65 éves és idősebb népesség aránya még a fiatal változatban is nő, 14 százalékról 19 százalékra. Ennél sokkal nagyobb, az alapváltozatban 26, az idős változatban 36 (!) százalékos lehet a korcsoport össznépességen belüli súlya az időszak végén. *2050-re* elképzelhető, hogy a jelenlegi 30 százalék helyett *a népesség fele lesz 50 évesnél idősebb.*

A következő két évtizedben *csökken* a függőségi arány. A jelenlegi 0,7-es szintről 0,6 alá mérséklődik. Sajnálatos módon azonban ez a csökkenés szinte kizárólag az alacsony termékenységből adódó igen kis létszámú fiatal népességre vezethető vissza. Úgy tűnik tehát, hogy ha a függőség csökkentését „kívánatosnak” tételezzük fel, akkor a népesség határozott gyermekszám-elvonással „válaszolt” a rendszerváltozás kihívásaira.

2050-hez közeledve azonban ez a kép megváltozik, ellenkezőjére fordul. A függőségi arány minden változatban növekszik, leginkább pedig az idős változatban. Ebben az időszakban már az idősök létszámnövekedése lesz az, ami túllicitálja az alacsony gyermekszámot is. Végeredményben tehát a gyermekszámban történő elvonás, mint a függőség csökkentésének egyik eszköze, hatástalannak bizonyul.

Ez egyrészt felhívja a figyelmet arra, hogy így vagy úgy mindenképpen hozzá kell szoknunk a gondolathoz, hogy az első és a második demográfiai átmenet után erősödik a generációk közötti függőség. Ez egyfelől arra hívja fel a figyelmet, hogy távlatban talán nem is lesz annyira irreális, mint amilyennek ma tűnik, az, hogy *egyszerre emelkedjen az élettartam és a gyermekszám.*

Másfelől nyilvánvaló, hogy az élettartam emelkedése új helyzetet teremt az életút szakaszolásában is. Az alapváltozat halandósági hipotézise a jelenlegi nyugdíjkorhatárok mellett az átlag férfi nyugdíjas számára legalább 22, a nő részére 37 év teljes életjáradékot és ellátást kellene biztosítania a jövő század közepi nyugdíjrendszernek, általában az időskori ellátó rendszereknek. Ez mai szemmel nyilvánvaló képtelenségnek tűnik, *az élettartamok emelkedésével az aktív életciklus hossza nem maradhat változatlanul.*

Lényeges tanulsága a scenárióknak az, hogy ha a feltételezett alacsony termékenységű jövőkép érvényesül, akkor csak az aktív életciklus egyre idősebb életkorokra történő kiterjesztésével érhető el, hogy a belátható időben legyen elegendő munkavállalási korú az időskorúak eltartásához. Ugyanakkor fordítva is igaz: ha nem növekszik az aktív életciklus hossza, illetve ezen belül nem lesz elégséges a foglalkoztatottság szintje, akkor az élettartam-emelkedés – ha ilyen körülmények között egyáltalán létrejöhet – katasztrofális következményekkel járhat az időskori ellátó rendszerekre.

8.2. Bevándorlási változat

A változatban azt vizsgáljuk, hogy az 1990-es évek statisztikailag megfigyelhető, emelt szintű vándorlási egyenlegei milyen hatással vannak a jövőbeni népességfejlődésre. Miután a vándorlási egyenleg – még abban az esetben is, amikor a 90-es évek átlagát nézzük, tehát beleszámítjuk az 1990–91. évi jelentős bevándorlási hullámot – alig haladja meg a 10 ezer főt, nem várható, hogy ennek érdemleges kihatása lenne a népességi jövőre.

A népesség-előreszámítások előzőekben ismertetett alapváltozata szintén számol jövőbeni vándorlással, évente 5000 fős többlettel. Arra lehet tehát számítani, hogy az emelt szintű bevándorlási többlet legfeljebb 4–500 ezer fővel változtatja a jövő század közepi létszámot.

A 10. táblázat foglalja össze a forgatókönyv eredményeit. A népességszám a jövő század közepére 8,4 millió fő, ami az alapváltozaténál (8,0 millió) csak 3–400 ezerrel magasabb. Ez azt jelenti, hogy az 1990-es évek vándorlási nyereségei távolról sem elégségesek a népességszám stabilizálására.

11. A népességi forgatókönyv főbb eredményei

Bevándorlási változat*

Main results of population scenarios

Variant of immigration on recent level

Jellemző (1000 fő, százalék)	1995	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Népesség száma	10245,7	10045,9	9718,6	9468,8	9170,4	8767,5	8364,4
Élveszületések száma	112,1	92,3	97,5	94,7	82,0	79,1	76,1
Halálozások száma	145,4	138,8	135,6	129,8	129,9	131,3	127,7
Vándorlási egyenleg	0,0	10,8	10,8	10,8	10,8	10,8	10,8
Természetes szaporodás	-33,4	-46,5	-38,1	-35,1	-47,9	-52,3	-51,6
Tényleges szaporodás	-33,4	-35,7	-27,3	-24,3	-37,1	-41,5	-40,8
Teljes termékenységi arány	1,6	1,3	1,4	1,6	1,6	1,6	1,6
Születéskor várható. élettartam – férfiak	65,3	66,8	68,4	70,5	72,4	73,9	75,0
Születéskor várható élettartam – nők	74,6	75,3	76,8	78,4	79,8	81,0	81,8
0–19 évesek száma	2725,4	2370,1	2052,4	1920,6	1864,7	1698,0	1597,0
20–64 évesek száma	6083,7	6205,8	6155,7	5810,8	5485,3	5125,4	4617,1
65–x évesek száma	1436,6	1470,0	1510,5	1737,4	1820,4	1944,2	2150,3
0–19 évesek aránya	26,6	23,6	21,1	20,3	20,3	19,4	19,1
20–64 évesek aránya	59,4	61,8	63,3	61,4	59,8	58,5	55,2
65–x évesek aránya	14,0	14,6	15,5	18,3	19,9	22,2	25,7

* A vándorlási többlet az 1990–1997 közötti átlagos volumennel egyezik meg.

Természetesen felmerül az a kérdés, hogy ha a következő 50 évben nem is, akkor mikor lesz elegendő az évi 10 ezer fő körüli vándorlási nyereség a létszám tartására? A számítások szerint 2100-ig biztosan nem. Ugyanis a változatlan feltételekkel történő továbbvezetés (2050 után a 2050-re kialakított jellemzőkkel) 2100-ig nem igazán változó demográfiai helyzetet mutat. *A népesség száma 6 millióig fogy, az éves csökkenések pedig még nem kerülnek 30 ezer fő alá.* Újabb 50–80 évnél kellene majd még elteltetnie, amíg a népességszám annyira lecsökkenne, hogy a 11 fős mai vándorlási többlet érdemben befolyásolná az éves létszámváltozásokat.

8.3. Betelepítési változat

Ebben a változatban – miközben az 1990-es években megfigyelt vándorlást érvényesnek tekintjük 2000 után is –, az a hipotézisünk, hogy 2000-ben egyszeri, nagy arányú bevándorlás következik be. Tudjuk, hogy ennek ma semmilyen realitása sincs, a feltételezés a „csaknem lehetetlen” események kategóriájába tartozik.

Iterációval meghatározható az az egyszeri volumen, amely – miután új, magasabb szintre indítja a népességi változásokat, 2050-ig a „bűvös” tíz millió fő felett tartja az ország népességszámát. *Ez a nagyság 1,8 millió fő.* Ennyi bevándorlónak kellene érkeznie 2000-ben ahhoz, hogy a termékenységi, halandósági, vándorlási alaphipotézisek mellett a népességszám mégse csökkenjen 10 millió alá 2050-ig.

Ez a „betelepítés” 2001-re 11,8 millió főre emelné a népesség számát, a munkaképes korúak létszámát pedig – a bevándorlók sajátos korösszetétele miatt – 1,4 millióval növelné meg.

A továbbiakban *a népességfejlődésre kettősség lenne jellemző.* Egyfelől, rövid távon, emelkedne a születésszám, amíg a nagyszámú „betelepített” nő szülőképes korban van. Másfelől, hosszabb távon, emelkedne a halálozások száma, jelentősen megnövekedne az idősek száma, gyorsulna a népesség csökkenése, amikortól a 2000-ben bejövők egyre idősebb életkorba kerülnének. 2050-re idősebb népesség alakulna ki a népesség-előreszámítások alapváltozatánál.

12. A népességi forgatókönyv főbb eredményei
*Betelepítési változat**
Main results of population scenarios
Setting variant

Jellemző (1000 fő, százalék)	1995	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Népesség száma	10245,7	10045,9	11646,2	11433,7	11074,4	10591,6	10021,5
Élveszületések száma	112,1	92,3	121,2	108,3	96,9	95,6	88,0
Halálozások száma	145,4	138,8	149,0	146,8	151,6	159,5	162,1
Vándorlási egyenleg	0,0	1793,3	10,8	10,8	10,8	10,8	10,8
Természetes szaporodás	-33,4	-46,5	-27,8	-38,5	-54,7	-63,9	-74,0
Tényleges szaporodás	-33,4	1746,8	-17,0	-27,7	-43,9	-53,1	-63,2
Teljes termékenységi arány	1,6	1,3	1,4	1,6	1,6	1,6	1,6
Születéskor várható élettartam – férfiak	65,3	66,8	68,4	70,5	72,4	73,9	75,0
Születéskor várható élettartam – nők	74,6	75,3	76,8	78,4	79,8	81,0	81,8
0–19 évesek száma	2725,4	2370,1	2433,1	2362,8	2177,8	1990,8	1904,7
20–64 évesek száma	6083,7	6205,8	7605,3	7161,5	6757,0	6072,5	5361,1
65–x évesek száma	1436,6	1470,0	1607,8	1909,4	2139,6	2528,3	2755,7
0–19 évesek aránya	26,6	23,6	20,9	20,7	19,7	18,8	19,0
20–64 évesek aránya	59,4	61,8	65,3	62,6	61,0	57,3	53,5
65–x évesek aránya	14,0	14,6	13,8	16,7	19,3	23,9	27,5

* 2000-ben egyszeri, nagy volumenű bevándorlási többlet+az 1990-1997 közötti átlagos volumenek+2050-ben 10 millió fő

Azt lehet tehát megállapítani, hogy az egyszeri, nagy volumenű bevándorlás sem oldja meg a népesedési problémákat. A népességszám megemelése ugyan megtörténik, de minden valószínűség szerint óriási, főleg a gazdasági aktivitás területén megmutatkozó feszültségek árán. Hosszabb távon azonban a népesség csökkenése még ütemesebbé válna.

8.4. Migrációs célváltozat

Nemcsak egyszerre, egyetlen év folyamán lehet bevándorlással népességcsökkenést mérsékelni. Amennyiben egy ország „berendezkedik” a megfelelő számú vándorlási többlet biztosítására, tartósan meg lehet akadályozni az ország népességének „erózióját”. A szükséges vándorlási volumenek természetesen függnék az adott ország demográfiai állapotától. Ahol a népesség még fiatalabb, vannak még reprodukciós tartalékok, ott viszonylag csekély bevándorlási többlet is elegendő a természetes fogyás

ellensúlyozásához. *Magyarországon azonban nem ez a helyzet.* A 20. századi népességfejlődés során szinte teljesen eltűntek, felmorzsolódtak a növekedési tartalékok. Így várhatóan csak egy, létszámunkhoz mérten magas évenkénti bevándorlási többlet képes a népességszám szintjének megtartására. *Ez az éves vándorlási egyenleg a forgatókönyv szerint 40 ezer fő, ami – figyelembe véve bizonyos mértékű eltávot is – 47 ezer fő bevándorlót és 7 ezer fő kivándorlót jelenthet évenként.* Ilyen szintre kellene tehát emelkednie, és tartósan ezen kellene maradnia a Magyarországot érintő nemzetközi vándorlásnak a következő 50 évben ahhoz, hogy a népesség száma – a viszonylag alacsony termékenység és a lassan növekvő élettartam mellett is – stabilan 10 millió fő maradjon.

Ennek a célváltozatnak a megvalósulása két lényeges szakaszban módosítaná a népességfejlődést. Először a migráció csak az éves természetes fogyást ellensúlyozná. Későbbiekben pedig a bevándorlók számának egyre nagyobb mértékű akkumulációja folytán más lényeges változások is bekövetkeznének. Módosulna a korösszetétel, fiatalabb lenne a népesség, sokkal több lenne a munkavállalási korú. Ugyanakkor komolyabb reprodukciós tartalékok mégsem keletkeznének. A népesség csökkenése 2050 után így is megkezdődne, 2100-ig több mint egymilliós lenne a fogyás.

*13. A népességi forgatókönyv főbb eredményei
Migrációs célváltozat*
Main results of population scenarios
Sustainable variant – immigration*

Jellemző (1000 fő, százalék)	1995	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Népesség száma	10245,7	10045,9	10027,3	10111,1	10152,7	10085,8	10007,2
Élveszületések száma	112,1	92,3	102,3	103,3	93,0	93,1	93,0
Halálozások száma	145,4	138,8	137,5	133,9	136,6	141,7	143,0
Vándorlási egyenleg	0,0	40,3	40,3	40,3	40,3	40,3	40,3
Természetes szaporodás	-33,4	-46,5	-35,2	-30,6	-43,6	-48,5	-50,0
Tényleges szaporodás	-33,4	-6,2	5,2	9,7	-3,3	-8,2	-9,7
Teljes termékenységi arány	1,6	1,3	1,4	1,6	1,6	1,6	1,6
Születéskor várható élettartam – férfiak	65,3	66,8	68,4	70,5	72,4	73,9	75,0
Születéskor várható élettartam – nők	74,6	75,3	76,8	78,4	79,8	81,0	81,8
0–19 évesek száma	2725,4	2370,1	2108,4	2051,6	2070,0	1959,8	1915,9
20–64 évesek száma	6083,7	6205,8	6394,6	6285,5	6181,5	6020,9	5663,8
65–x évesek száma	1436,6	1470,0	1524,3	1774,0	1901,1	2105,1	2427,6
0–19 évesek aránya	26,6	23,6	21,0	20,3	20,4	19,4	19,1
20–64 évesek aránya	59,4	61,8	63,8	62,2	60,9	59,7	56,6
65–x évesek aránya	14,0	14,6	15,2	17,5	18,7	20,9	24,3

* Az éves állandó vándorlási többlet elegendő a 10 milliós népességszám fenntartására 2050-ig.

Az emelt szintű, évente legalább 40 ezer fős vándorlási egyenleget hozó migráció tehát a népességcsökkenést huzamos ideig korlátozó, a népességszámot fenntartó lehetőség a következő évszázadban. Ez az egyik eszköz arra, hogy Magyarország 20. századi népességfejlődésének egyik lényeges negatívumát – az ország elvándorló jellegét – megszüntessük. Egy ilyen tartós bevándorlási volumen hosszabb távon kedvező vonásokkal ruházná fel a népességfejlődést, de végső soron a népességcsökkenés okait mégsem szüntetné meg. Az is nyilvánvalónak tűnik azonban, hogy a 40 ezer fős mértékek ma még feltételezhetően meghaladják az ország teherbíró képességét. Kétségtelen ugyanakkor, hogy Magyarországnak demográfiai helyzete folytán is törekednie kell – az ezzel járó előnyök kiaknázásával, megfelelő módon ország-stratégiájába is beépítve – a mainál lényegesen magasabb szintű bevándorlás előmozdítására.

8.5. Fenntartható fejlődés változata

A fenntartható fejlődés lényegében azt jelenti, hogy a mai generációk olyan körülményeket hagyjanak utódaikra, amelyek között a társadalmi és a gazdasági fejlődés folytatható. A népesség vonatkozásában ebben az esetben egy olyan helyzet elérésére kell törekedni, ahol a népesség reprodukcióját a folyamatok összhatása biztosítja.

A reprodukciót itt szélesebb értelemben kell vennünk. A fenntartható fejlődés több a pusztán létszám megőrzésénél. *Mégis, a létszám-megőrzés, ha abban minden folyamat javulása egyenrangú szerepet játszana, felfogásunk szerint éppen egy ilyen szélesebb értelemben vett fenntartható népességfejlődést eredményezne.*

Vizsgáljuk meg azonban, nem lehetne-e *csak egy-egy összetevő* megfelelő módosításával a kívánt eredményt elérni. Az előző változatnál láttuk, hogy egyik lehetőség az évi 40 ezer főt meghaladó vándorlási nyereség. Vajon milyen, hatásában ugyanakkora változások lennének szükségesek csupán csak a termékenység vagy a halandóság módosulása esetén?

8.5.1. Termékenység

Ami a gyermekszámot illeti, a 10 milliós népesség fenntartásához – a fokozatosság elvét is betartva – a 2010-as években egyszerű reprodukciós szintű, a jövő század közepére pedig igen magas, 2,5 tizedes szintű gyermekszám kialakulására lenne szükség.

Aligha kell ennek a szintnek – mai szemmel vett – irrealitását bizonyítani. Ez a változat tehát elsősorban azt igazolja, hogy *kizárólag a termékenység emelésével valószínűleg nem lehet a népességcsökkenést megállítani 2050-ig.*

*14. A népességi forgatókönyv főbb eredményei
Fenntartható változat – termékenység*
Main results of population scenarios
Sustainable variant – fertility*

Jellemző (1000 fő, százalék)	1995	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Népesség száma	10245,7	10045,9	9751,2	9728,9	9751,2	9784,7	10009,3
Élveszületések száma	112,1	92,3	121,5	135,1	127,0	141,9	153,4
Halálozások száma	145,4	138,8	135,1	128,7	128,0	128,7	124,1
Vándorlási egyenleg	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Természetes szaporodás	-33,4	-46,5	-13,6	6,4	-1,0	13,2	29,3
Tényleges szaporodás	-33,4	-46,5	-13,6	6,4	-1,0	13,2	29,3
Teljes termékenységi arány	1,6	1,3	1,8	2,3	2,5	2,5	2,5
Születéskor várható élettartam – férfiak	65,3	66,8	68,4	70,5	72,4	73,9	75,0
Születéskor várható élettartam – nők	74,6	75,3	76,8	78,4	79,8	81,0	81,8
0–19 évesek száma	2725,4	2370,1	2171,2	2359,9	2577,9	2605,0	2794,1
20–64 évesek száma	6083,7	6205,8	6075,9	5646,6	5381,0	5284,6	5153,4
65–x évesek száma	1436,6	1470,0	1504,1	1722,5	1792,3	1895,2	2061,8
0–19 évesek aránya	26,6	23,6	22,3	24,3	26,4	26,6	27,9
20–64 évesek aránya	59,4	61,8	62,3	58,0	55,2	54,0	51,5
65–x évesek aránya	14,0	14,6	15,4	17,7	18,4	19,4	20,6

* A gyermekszám növekedése önmagában elegendő a 10 milliós népességszám fenntartására 2050-ig.

8.5.2. Halandóság

Közismert, hogy a halandóság javítása a modern viszonyok között reprodukciós tartalékokat már nem képez. Nem lebecsülendő azonban a hatása, hiszen egyáltalán nem mindegy, hogy a megszületett kohorszok milyen ütemben halnak ki. A demográfiai átalakulásban élen járó országok tapasztalatai is arra intenek, hogy a halandóságnak igenis lehet, sőt szükséges népességfenntartó szerepet is tulajdonítani.

Ha azonban a halandóság egyedül lenne „felelős” a népességszám megőrzéséért, az az életkilátásokban rendkívüli mértékű javulást tenne szükségessé. A számítások szerint *ebben az esetben a jövő század közepére a*

férfiak születéskor várható átlagos élettartamának meg kellene közelítenie, a nőknél meg kellene haladnia a 100 évet.

Egy ilyen változat természetesen hallatlan mértékű előregezással párosulna. A legalább 65 évesek aránya meghaladná a 40 százalékot, hiszen gyakorlatilag senki sem halna meg 50 éves kora előtt. A korpiramis felfelé „nyújtózkodna”, egyetlen népességben négy-öt generáció együttélése alakulna ki, a korfa „vékony”, ceruza alakú lenne.

*15. A népességi forgatókönyv főbb eredményei
Fenntartható változat – halandóság*
Main results of population scenarios
Sustainable variant – mortality*

Jellemző (1000 fő, százalék)	1995	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Népesség száma	10245,7	10045,9	9739,2	9724,6	9821,8	9928,0	10003,5
Élveszületések száma	112,1	92,3	95,5	91,0	77,2	73,2	69,1
Halálozások száma	145,4	138,8	107,3	82,7	67,0	62,6	68,1
Vándorlási egyenleg	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Természetes szaporodás	-33,4	-46,5	-11,9	8,3	10,2	10,6	1,0
Tényleges szaporodás	-33,4	-46,5	-11,9	8,3	10,2	10,6	1,0
Teljes termékenységi arány	1,6	1,3	1,4	1,6	1,6	1,6	1,6
Születéskor várható élettartam – férfiak	65,3	66,8	72,5	78,7	84,7	90,3	95,5
Születéskor várható élettartam – nők	74,6	75,3	80,9	86,6	92,1	97,4	102,3
0–19 évesek száma	2725,4	2370,1	2027,3	1868,0	1782,4	1590,7	1465,7
20–64 évesek száma	6083,7	6205,8	6128,8	5789,6	5448,1	5026,3	4405,9
65–x évesek száma	1436,6	1470,0	1583,1	2067,1	2591,2	3310,9	4131,9
0–19 évesek aránya	26,6	23,6	20,8	19,2	18,1	16,0	14,7
20–64 évesek aránya	59,4	61,8	62,9	59,5	55,5	50,6	44,0
65–x évesek aránya	14,0	14,6	16,3	21,3	26,4	33,3	41,3

* Az élettartam növekedése önmagában elegendő a 10 milliós népességszám fenntartására 2050-ig.

8.5.3. A főváltozat

Végül mutassuk be azt a változatot, amely a három népmozgalmi komponens között egyenlően osztja meg a népességsökkenés korlátozásának „teendőjét”, vagyis olyan mértékváltozásokat tartalmaz, amelyekkel a termékenység, halandóság és a migráció a népességszám megőrzésében nagyjából ugyanakkora hatást fejt ki. Ezt neveztük el fenntartható változatnak.

Ebben a változatban a gyermekszám fokozatosan emelkedik, lassan közelít az egyszerű reprodukciós szint felé, de nem szükséges, hogy azt el is érje. A végső gyermekszám nagyjából 1,9-es szinten állapodik meg a 2030-as évektől. Az élettartam is fokozatosan emelkedik, mindkét nemnél 80 év fölé, a nőknél közel a 90 évhez. A bevándorlási többlet sem annyira lehetetlennek tűnő nagyságú, mint más változatokban: az éves nyereség 13–14 ezer fő, ami azért tetemes, évi 20 ezer fős bevándorlási volument feltételez.

Ez a változat minden tekintetben kiegyensúlyozott képet mutat. A születések száma tartósan 100 ezer fő felett alakulhat, az évenkénti természetes fogyás – amikor egyáltalán létrejön – sem irritálóan magas. A népesség fenntartása fokozatos további öregedés mellett megy végbe, de a népességszám nagyjából megőrizhető 2050 után is: a feltételezések mellett 2100-ra ugyanis 9,7 millió fő adódik.

16. A népességi forgatókönyv főbb eredményei
*Fenntartható változat – mindhárom komponens együtt**
Main results of population scenarios
Sustainable variant – all three components together

Jellemző (1000 fő, százalék)	1995	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Népesség száma	10245,7	10045,9	9841,8	9867,9	9936,2	9960,1	10029,3
Élveszülések száma	112,1	92,3	106,9	111,2	100,5	103,3	105,3
Halálozások száma	145,4	138,8	126,6	115,1	111,0	112,9	108,9
Vándorlási egyenleg	0,0	13,5	13,5	13,5	13,5	13,5	13,5
Természetes szaporodás	-33,4	-46,5	-19,6	-3,8	-10,6	-9,6	-3,6
Tényleges szaporodás	-33,4	-33,0	-6,1	9,7	2,9	3,9	9,9
Teljes termékenységi arány	1,6	1,3	1,5	1,8	1,9	1,9	1,9
Születéskor várható élettartam – férfiak	65,3	66,8	69,7	73,2	76,5	79,3	81,8
Születéskor várható élettartam – nők	74,6	75,3	78,1	81,1	83,9	86,5	88,6
0–19 évesek száma	2725,4	2370,1	2108,4	2110,2	2175,1	2085,6	2081,2
20–64 évesek száma	6083,7	6205,8	6196,2	5909,2	5691,2	5501,3	5165,6
65–x évesek száma	1436,6	1470,0	1537,3	1848,5	2070,0	2373,3	2782,5
0–19 évesek aránya	26,6	23,6	21,4	21,4	21,9	20,9	20,8
20–64 évesek aránya	59,4	61,8	63,0	59,9	57,3	55,2	51,5
65–x évesek aránya	14,0	14,6	15,6	18,7	20,8	23,8	27,7

* A gyermekszám, az élettartam és a vándorlási egyenleg növekedése együttesen elegendő a 10 milliós népességszám fenntartására 2050-ig.

9. Összefoglalás

A tanulmányban elsősorban a vándorlás népességmegőrző szerepét vizsgáltuk a népesség-előreszámítások eszközeivel. A zárt népesség feladva megkíséreltük reális és a lehetetlent súroló feltételezésekkel is körüljárni azt a kérdést, milyen mértékű és ütemű vándorlás mennyiben módosítja a következő 50 év hazai népességfejlődését.

A népesség-előreszámítások alapváltozata e tekintetben meglehetősen pesszimista képet fest. A népesség száma, még a legutóbbi évek vélhető bevándorlási többletével együtt is – a legrealisabbnak elfogadott termékenységi és halandósági hipotézisek mellett – 8 milliós népességszámot eredményez.

A nemzetközi vándorlás népesség-megőrzésben játszott szerepét négy változatban, migrációs forgatókönyvben vontuk meg.

A *bevándorlási forgatókönyv* az 1990-es évek emelt szintű, évi 10 ezer fős migrációs többletével kalkulált. Ez érdemben nem módosítja a népesség jövőjét, és csak nagyon alacsony jövőbeni népességszámok mellett – és ennek megfelelően csak százéves távlatokban – képes a csökkenés mérséklésére.

A *betelepítési szcenárió* az évi 10 ezer fő mellé egyszeri nagy arányú bevándorlást tételezett fel. Ahhoz, hogy 2050-re a népességszám ne csökkenjen 10 millió alá, 2000-ben 1,8 millió bevándorlónak kellene érkeznie. Ez sem oldja meg azonban a népességszám tartós megőrzését, a népességcsökkenés egy idő után még intenzívebben folytatódik.

A *migrációs célváltozattal* olyan állandó bevándorlási szint meghatározását tűztük ki feladatul, amellyel a létszám 2050-ig 10 millió fő körüli marad. Ez vándorlási egyenlegben 40 ezer, bevándorlási volumenben 47 ezer főt jelentene évente. Egy ilyen tartós bevándorlási volumen hosszabb távon kedvező vonásokkal ruházná fel a népességfejlődést, de a népességcsökkenés okait nem szüntetné meg. A 40 ezer fős mértékek ma még meghaladják az ország teherbíró képességét, de az is kétségtelen, hogy Magyarországnak demográfiai helyzete folytán is törekednie kell a mainál lényegesen magasabb szintű bevándorlás előmozdítására.

A migráció mellett megvizsgáltuk a termékenység és a halandóság szerepét is a népességszám megtartásában. Eszerint a jövő század közepére kialakuló 2,5-es átlagos gyermekszám, a 100 év körüli élettartam és a tartósan évi 40 ezer fős vándorlási többlet ekvivalensek a létszám szempontjából. Mindezen mértékek még inkább aláhúzzák, *hogy a hosszabb távon is fenntartható népességfejlődés csak mindhárom komponens összehatásával, fokozatosan érhető el.*

Az ún. fenntartható változat, mely vizsgálatunk végső konklúziójának tekinthető, fokozatosan kialakuló, 1,9-es szintű gyermekszámot, 80 évet meghaladó élettartamokat feltételez 20 ezer fő bevándorlási nagyságrend mellett. Egy ilyen változat megvalósulása tartós és jelentős fordulatot hozna a magyarországi népességfejlődés hosszabb ideje lefelé ívelő pályájában.

Tárgyszavak:

Népességelőrejelzés
Nemzetközi vándorlás

**THE ROLE OF INTERNATIONAL MIGRATION IN MAINTAINING
THE POPULATION SIZE IN HUNGARY TILL 2050**